

НАКАЗАТЕЛНОПРАВНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА УБИЙСТВОТА НА БИТОВА ОСНОВА

Убийствата на битова основа (битовите убийства, убийства от битов характер) до голяма степен предопределят съдържанието на наказателно-правните норми¹ в съвременните законодателства, защитаващи изконното човешко право на живот. Поради глобалното разпространение и изключително антихуманния характер на това негативно явление е налице значително припокриване на повечето правни забрани в отделните страни. Това въобще са и едни от първите морални и правни норми, възникнали в историческото развитие на цивилизацията.

§1. Основен състав

В настоящото изложение представяме наказателно-правна характеристика по престъпните състави на убийствата на битова основа според действащия Наказателен кодекс, като са посочени необходимите пояснения (критерии) за отграничаването им от другите убийства в рамките на същия състав.

Битовият характер на убийствата не е изрично посочен в съставите на престъпленията против живота. Но от съдържанието на разпоредбите е видно, че при наказателноправната защита на правото на живот има съществена диференциация на престъпните състави, която до голяма степен се основава на социално-битови и морално-етични аспекти и характеристики на убийствата и в съответствие с тях наказанието е по-леко или напротив по-тежко от сходните състави, при които тези фактически и правни връзки и особености отсъстват.

Убийствата на битова основа са сред онзи дял от т.н. битова престъпност, който има най-изразен “враждебен” характер, тъй като засяга дълбоко и/или се отразява на съзнанието на страдащата жертва, оставя своите следи в съзнанието на

¹ Животът е най-фундаменталното сред основните права на човека. Поради това, той е защитаван още в архаичните исторически периоди на човечеството с едни от първите правни норми въобще.

преживелия го пострадал (при опит), на близките на жертвата, но и в почти цялото население².

По своя характер и степен на обществена опасност, умишленото убийство (осъществимо както при пряк, така и при евентуален умисъл) е най-тежкото престъпление против личността³. Чрез него се отнема *целенасочено* човешки живот.

Изключителната ценност на живота намира традиционен израз в нашето съвременно право. Тя бе абсолютизирана с отмяната на смъртното наказание, независимо от извършеното престъпление или престъпления. Продължава да е криминализирана и допусканата от някои законодателства евтаназия, когато посягането върху човешкия живот се осъществява по желание на пострадалото лице, когато то страда от неизлечимо и мъчително заболяване. Въпреки че се води обществено-правна дискусия, изгледите за ревизия на това правно решение не са доминиращи.

Основният състав на умишленото убийство е уреден в чл. 115 от НК⁴ “който умишлено умъртви друго, се наказва за убийство...”. Субект на престъплението е всяко наказателноотговорно лице, което съзнателно, противоправно и виновно лишава от живот пострадалия с действие и/или бездействие. Наказателно-правната доктрина и практика дефинира какво е разбирането за живот⁵. Престъпен резултат от довършеното деяние е настъпила

² Почти всяко едно битово убийство поражда значим отзвук сред местната общественост (коментари, споделяне на усещане за несигурност, притеснения за роднини, приятели както и за собствената неприкосновеност, някои спекулации). Особено силен е общественият отзвук при т.н. знакови убийства, получили широко медийно отразяване.

³ Според Стойнов убийствата и криминалните аборти са престъпления против обществените отношения, гарантиращи правото на живот. Действително може да бъде споделено неговото виждане. Заглавието в НК “Престъпления против личността” съдържа известна непрецизност, доколкото трудно може да бъде обосновано, че живият човешки плод същевременно е и личност. Стойнов, Ал. Наказателно право. Особена част. Престъпления против правата на човека. Сиела, С., 1997, стр. 26.

⁴ Основният състав е най-разпространеното битово убийство в страната. Според 54,2% от разследващите полицианти те имат в практиката си досъдебни производства по чл. 115, а като относителен дял по брой спрямо другите убийства те се нареждат на първо място с 38,7% (122 убийства от 315 за периода).

⁵ Според А. Гиргинов за да има убийство, трябва пострадалият да бъде друг жив човек, чийто живот да обхваща времето от започване на раждането му, т.е. от началото на родилните мъки, и да трае до настъпването на неговата биологична смърт. Убийството е възможно само в тези граници. При

биологична смърт (*необратимо прекъсване* на жизнените функции на главния мозък), като негово пряко или опосредено следствие. Ако смъртта не е факт въпреки деянието е възможен опит за убийство (жертвата се възвръща към живот, след като е попаднала в състояние на клинична смърт) или действието/бездействието е несъставомерно (негоден опит, случайно деяние). Формата на вина е пряк/евентуален умисъл. Битовото убийство по този и другите състави е възможно и при пряк и при възможен умисъл. Съдебната практика посочва, че убийството е извършено с евентуален умисъл тогава, когато деецът наред с целения от него резултат при осъществяване на неговото деяние е допускал, че може да настъпи смъртта на пострадалия, но се е отнесъл безразлично към това (вж. Постановление №2/1957г. на Пленума на ВС, изм. и доп. с тълкувателно постановление №7/1987г. на Пленума на ВС). Например, произвежда изстрел към прозорец на жилищна сграда, въпреки че допуска появата на човек там в момента на изстрела и причинява неговата смърт. Твърде често убийствата на битова основа имат квалифициращи признаци, които водят до осъществяване не на основния състав по чл. 115 от НК, а по съответните квалифицирани текстове на чл. 116.

Убийството по основния състав и другите убийства са резултатни, т.е. престъпленията са довършени не с поставянето в опасност на човешкия живот, а със самото му отнемане (настъпването на биологична или още “мозъчна” смърт⁶, В НК неслучайно е използван терминът “умъртви”). От важно значение за оперативно-издирвателната практика и разследването е че са съставомерни както довършени, така и недовършени опити за убийство. Довършеност на опита за отнемане на човешки живот има, когато замисленото от дееца деяние е осъществено изцяло, съобразно престъпния замисъл, но въпреки това не е настъпила смъртта на набелязаната жертва, например:

умъртвяването на плод на бременна жена е налице криминален аборт. [Наказателно право. Особена част, с. 68-69]. Престъплението криминален аборт е разгледано в изложението, поради значителните сходства с убийствата, а така също с оглед спецификата на тяхното противодействие (превенция и разкриване) – бел. авт.

⁶ В някои случаи, при запазено поддържане на част от жизнените функции на човешкия организъм (сърдечна дейност, дишане, евентуално и други) съдебно-медицинската експертиза дава обосновка/отговор на въпроса/извода дали е налице убийство или само опит.

- извадил оръжието си (пистолет, пушка), прицелил се, стрелял, но не улучил смъртоносно;

- нанесъл тежка прободна рана в гръдния кош, пострадалият паднал, извършителят, убеден, че пострадалият няма да оживее се отдалечил, но поради своевременно оказване на първа и последваща медицинска помощ животът му е съхранен;

- нанася множество удари с твърд тъп предмет, докато решава, че видимо безжизнената жертва е мъртва, но тя оцелява;

- деецът не дава животоспасяващо лекарство (при форма на изпълнително деяние бездействие), но преди настъпване на смъртта пострадалият успява сам да си вземе;

- дава отрова на жертвата и тя я поглъща, но навременната медицинска интервенция спасява нейния живот, и мн. др.

При недовършения опит, деецът не успява да довърши изпълнителното деяние, така, както го е целял, и то по независещи от него причини, например:

- жертвата побягва, оказва успешна самоотбрана, укрива се и др.;
- намесват се трети лица, които го задържат, възпират, обезоръжават и др.;
- пистолетът засича при произвеждане на изстрела;
- задържан е от полицейските органи при даване на поредната от отровните “доза”, преди да е достигнато смъртоносното за жертвата му органично натрупване, и мн. др.

Съдебната практика посочва приблизително какви деяния с резултат застрашаване или отнемане на човешки живот са умишлени убийства и опити. Според нея (Постановление №2/1957г. на Пленума на ВС) за умисъла (б.авт. и за разграничението между пряк и евентуален) се съди от средствата, с които е извършено деянието, от насоката и силата на ударите, от мястото на причиненото нараняване, от разстоянието, от което се посяга върху жертвата с оръжие, и други обстоятелства. Опитът за убийство е възможен само когато деянието се извършва при пряк умисъл. Това е така, защото, само в тази форма на умисъла, деецът се стреми, цели постигането на отнемане на човешки живот. При евентуалния умисъл той цели нещо друго и се отнася с безразличие дали е отнел човешки живот или не.

Това разграничение, чрез неговото целенасочено търсене, също е от особено значение за своевременната работа по разкриване на опит за убийство. Видно е, че съставомерност на деянието (като опит и довършено престъпление) спрямо неговия резултат е налице само при наличие на причинна връзка, която може да е пряка или по-опосредствена⁷.

Друго важно разграничение за оперативно-издирвателната практика и разследването е между опит за убийство, който се е изразил в нанасянето на телесна повреда и умишлено нанесена телесна повреда. Например нанесени няколко последователни удара с нож в областта на сърцето, проникващи в гръдната кухина, когато пострадалият оцелее (в резултат на медицинска помощ) насочва за опит за убийство, а не за средна телесна повреда⁸. В някои случаи извършителят може да действа и с умисъл и към причиняване на телесна повреда и за отнемане на човешки живот, т.н. алтернативан умисъл (вж. П-2-57-Пл., т.7).

Преобладаващият дял на битовите убийства, включително и по чл. 115 от НК, се дължи на обстоятелството, че решение за извършването на такова престъпление се взема изключително трудно от дееца⁹, без премахващи моралните бариери фактори с доминантен характер, повечето от които се коренят в бита (стихийна омраза, неистова ненавист, патологична ревност, тежки и дългогодишни

⁷ Вж П-2-57 на Пленума на Върховния съд, т. 1 и 2 и Ненов, Ив. Наказателно право. Особена част., т. I, ВИ на МВР, С., 1987, с.332-333.

⁸ Така например във връзка с дългогодишен семеен тормоз (около 10 години), изразяващ се в заплахи, обиди и побои от син в пияно състояние спрямо неговия баща, при очертаващия се пореден скандал или побой бащата който държал скрит кухненски нож в ръката си се обърнал и нанесъл няколко прободни рани в гръдния кош на своя син, при поредната от която ножът се отчупил между ребрата и останал в близост до сърдечната област на пострадалия. При животоспасяваща операция в УМБАЛ “Пирогов” прорязаните тъкани са защити и острието е извадено, като по този начин животът на пострадалия е спасен. Същевременно ОР установяват свидетели на престъплението, които са чули, че след деянието бащата е казал: “-Ще те убия!” и е държал в ръката си друг нож!. Деянието не е довършено поради независещо от дееца обстоятелство – ножът се е счупил, пострадалият е избягал извън жилището и му е оказана своевременна медицинска помощ. Дежурният следовател е уведомен от дежурната част за обстоятелствата на престъплението и за установените свидетели и техните твърдения, но отказва да започне действия по разследване, тъй като счита неаргументирано, че деянието е средна телесна повреда и разследващите полицейски органи започват досъдебно производство, при което са събрани доказателства в условията на неотложност и наблюдаващият прокурор преобразува делото в такова за убийство [Архив на 08 РУП-СДВР].

⁹ Трудната вземаемост на решение е налице при положение че същият деец е психично здрав. Когато е обременен от тежък психиатричен проблем, деянието се извършва без да е налице същинско решение, а по-скоро имаме наличие на псевдорешение, продукт основно на болестта. Поради това принудителното лечение замества наказателната отговорност на психичноболните ОИЛ, които са извършили убийства.

роднински вражди, имотни спорове, системен свръхтормоз, системно битуване в скандали в нетрезво състояние, ескалиращи сбивания и др.). Доста по-малко са факторите за извършване на небитово убийство, най-често във връзка с друго престъпление против собствеността (например извършено от заварен на местопрестъплението крадец, непознат на жертвата).

§2. Квалифицирани и привилегирани състави на битови убийства

В чл. 116, ал. 1 са очертани квалифицирани убийства от първа степен. Те разкриват завишени и характер, и степен на обществената опасност.

Твърде рядко убийство на битова основа може да бъде извършено **спрямо длъжностно лице, представител на обществеността, военно лице, включително от съюзна или приятелска държава или войска, при или по повод изпълнение на службата или функцията му, или на лице, ползващо се с международна защита** (чл. 116, ал. 1¹⁰, т.1 от НК), а така също **извършено от длъжностно лице, както и от представител на обществеността, от полицейски орган при или по повод изпълнение на службата или функцията му** (чл. 116, ал.1, т.2 от НК). Например, нападнато е и е отнет живота на длъжностно лице по време на изпълнение на служебните му задължения, на основа на ревност или някакъв конфликт. Ако пострадалият е в униформа, в служебен автомобил, с отличителни символи или въпреки това бъде установено, че деецът е съзнавал качеството му на длъжностно лице, той ще носи отговорност по квалифицирания състав¹¹. В някои от случаите, с установяването на битовия характер на убийството деянието би се оказало съставомерно по друг текст от закона (деецът не знае, че отнема живота на

¹⁰ Битовите убийства, квалифицирани по-прецизно в резултат на напреднало разследване по чл. 116, ал.1, са на второ място в практиката на разследващите и оперативно-издирвателните органи след тези по основния състав. За анкетния период 45,2% от респондентите са работили по такива престъпления или техният дял в структурата на престъпленията е 35,9%.

¹¹ Наказателноправната доктрина приема (напр. Гергинов), че за съставомерността не се изисква и поводът за убийството да е обективно и субективно свързан с (т. е. и мотивиран от) изпълнението на служебни задължения. Например квалифициращият признак ще бъде осъществен, когато пострадалият е пазач по време на дежурство, дори убийството му да се извърши по чисто семейни причини. [Наказателно право. Особена част, с. 71].

длъжностно лице или деянието не е извършено при или по повод служебното качество на пострадалия).

Макар и твърде рядко, убийства на битова основа могат да бъдат извършени от такива специални субекти - длъжностно лице, представител на обществеността и от полицейски орган при или по повод изпълнението на службата и функцията му. Разграничението между основния и квалифициран състав се прави посредством конкретизиране на мотивите и съдържанието на умисъла на дееца.

Пряко свързани с бита са **убийствата между близни**. Тук квалифициращият признак е пряката роднинската връзка по произход, въпреки близостта на която деецът осъществява престъплението, чрез отнемането живота **на баща или на майка, както и на рожден син или дъщеря** (чл. 116, ал. 1, т.3 от НК). Поради естеството на мотивацията, премахваща най-високите морални скрупули на личността, всички убийства по този признак са битови.

Квалифицирано е и убийството **на бременна жена, малолетно лице или повече от едно лице** чл. 116, ал.1, т. 4. Основанията за засилената наказателна отговорност при отнемане на живота е свързана с повишена обществена опасност на деянието, свързана с деликатното състояние на бременната жена¹², която се нуждае от особени грижи, и с посегателството върху нейния плод, крехката възраст на малолетието, или отнемането живота на повече лица, което представлява две или повече убийства с едно деяние.

Особено укоримо е и убийството **на лице, което се намира в безпомощно състояние** (чл. 116, ал. 1, т.5 от НК). Тези убийства също са изключително битови, а в случаите, когато пострадалият е приведен в безпомощно състояние и убит с цел грабеж е налице друго престъпление, което не е предмет на разглеждане в

¹² На практика без спешна медицинска интервенция, а в някои случаи и въпреки нея, ОИЛ извършва и умъртвяване плода на бременната жертва. Обществената опасност на такива убийства се повишава още повече, когато деянието бъде извършено в твърде напреднал стадий на бременността, за разлика от криминалния аборт, осъществим в повечето случаи на ранен етап, когато има оформен човешки организъм.

изследването – грабеж, придружен с убийство¹³ (чл. 199, ал. 2, т.2 от НК). Убийство ще е налице обаче, когато деецът извършва убийство и едва впоследствие решава и отнема вещи на жертвата (реална съвкупност от убийство и кражба), а така също и в случаите, когато е извършен грабеж, извършителят се е отдалечил от местпрестъплението и от ограбения, а след известно време под въздействието на ново решение (при новоформиран последващ умисъл), се връща и отнема неговия живот (реална съвкупност от грабеж и убийство)¹⁴.

Криминализирани са убийствата **по начин или със средства, опасни за живота на мнозина, по особено мъчителен начин за пострадалия или с особена жестокост** (чл. 116, ал.1, т.6 от НК). Когато убийството е извършено по начин или със средства, опасни за мнозина, за неговата съставомерност е от определящо значение установяването на битовия мотив или поръчковия елемент. В противен случай е възможно деянието, при което убийството не е цел а средство за постигане на друга цел, например противодържавна, да бъде осъществен терористичен акт.

Убийствата **с користна цел** са преобладаващо битови (чл. 116, ал. 1, т. 7 от НК). Целта е користна, когато деецът се стреми да придобие вследствие на убийството имотна облага за себе си и/или за някое друго лице. В някои редки случаи користта може да бъде насочена към заличаване следите на задължения към жертвата (невръщане на дадена в залог вещ, умъртвяване на свой или чужд кредитор). Значителен дял от битовите користни убийства се извършват по отношение на роднини (брат, баща, син и др.). Също така значително са застъпени користните убийства (но по-рядко от първите) между по-далечни роднини или познати (да се придобият скъпи имущества или парични средства на значителна

¹³ Това престъпление рядко има битов характер. От друга страна, превенцията на тези престъпления се осъществява основно по линия “грабежи”, а тяхното разкриване включва в себе си на първо място установяване на извършения грабеж (убийството е акцесорен квалифициращ елемент на грабеж). Систематичното място на престъплението, извън тези против личността, също е основание за неразглеждане в сферата на убийствата. Поради тези основателни съображения изключваме от обхвата на битовите убийства грабежите, придружени с убийство.

¹⁴ В подобни случаи правилната правна оценка или работна квалификация на деянието още на етапа на неотложните действия по разследване и съпътстващите ги ОИМ не е наложителна за оперативно-издирвателния орган, не оказва съществено влияние върху съдържанието на първоначалните ОИМ, стига в кратък срок от време това да бъде извършено от разследващите органи.

стойност). Користните битови убийства често са свързани и с наличието на други важни мотиви (основани на омраза, имотни претенции, ревност и т.н.). Даже в някои случаи користта може да е второстепенен мотив¹⁵. За разлика от често срещаните такива случаи, при поръчковите користни небитови убийства користта винаги е основен, доминиращ мотив (антипатиите, омразата не са от съществено значение).

С развитието на икономическите отношения, сравнително неразпространени у нас убийства, като например пораждащите се в областта на обществените отношения във връзка с животозастраховането¹⁶, може да се увеличат. Очаква се тенденция на известно нарастване на користните битови убийства в структурата на убийствата на битова основа.

Битово може да бъде и убийство, извършено **с цел да бъде улеснено или прикрито друго престъпление** (б.м. различно от грабеж, както бе посочено по-горе), когато подбудите се пораждат в бита (чл. 116, ал. 1, т. 8 от НК). Такова е например убийството на наследник по закон, който заявява че ще оспорва по съдебен ред обявено неистинско завещание в негова вреда и в полза на убицеца или трето лице, и др.

Голяма част от **предумишлените убийства** са битови (чл. 116, ал. 1, т.9). Особената им укоримост се дължи на възможността на дееца да вземе решение за извършване на престъплението при детайлно и продължително обсъждане на мотиви “за” и “против” деянието. Формирането на предварителния умисъл се насочва към познато или близко на дееца лице. Още по-укорим е, по начало, предумисълът при убийствата на битова основа, когато престъплението е осъществено спрямо роднина, приятел, тъй като извършителят престъпва не само законовия запрет и моралните норми да не накърнява правото на човешки живот,

¹⁵ Например, отнет е животът на родител, който вече е прехвърлил един от своите имоти на трето лице. В този случай не користта е водеща, а отмъщението, като убийството също има битови корени.

¹⁶ Такива посегателства спрямо живота са сравнително разпространени в САЩ и някои други страни.

но и други нравствени норми, съобразно особеностите на случая (предумисъл при отцеубийство, братоубийство и т.н.).

По-тежкото наказване на предумисъла е свързано с възможността оперативно интересното лице (ОИЛ), което се явява извършител, в една спокойна обстановка и в сравнително продължителен времеви период да обмисли престъпните си доводи. Въпреки наличието на възможности за логично и рационално осмисляне и отхвърляне на намерението за осъществяване на убийство, неговото извършване е резултат от такова подобно решение. Необходимо е да се отбележи, че предумисълът е основна форма на умисъл при убийствата от битов характер, но не и единствената. Застъпени са и убийства при внезапен умисъл. В зависимост от престъпните състави, предумишлените преобладават при едни от тях, а внезапните посегателства спрямо човешки живот, при други.

Разкриването и доказването на предумисъла често е сложен познавателен процес, тъй като извършителят може въобще да не е споделил за намерението си или когато предумисълът е бил формиран в спокойно състояние, но в рамките на не твърде продължителен период.

Основно с битов характер са убийствата, представляващи **опасен рецидив** или **осъществени от лица, които са извършили други умишлени убийства по чл. 115 и чл. 116 от НК, за които не е постановена присъда** (чл. 116, ал.1, т. 12 от НК).

Понятието **“опасен рецидив”** е дефинирано в чл. 27 от НК. Това са хипотезите при които деецът извършва престъпление (в случая квалифицирано битово убийство), след като е бил осъждан за тежко умишлено престъпление на лишаване от свобода не по-малко от една година ефективно или извърши престъплението след като е бил осъждан на лишаване от свобода два или повече пъти на лишаване от свобода за умишлени престъпления от общ характер, ако поне за едно от тях изпълнението не наказанието не е отложено по реда на условното осъждане. Въпреки изтърпяното наказание лишаване от свобода, фактът, че деецът

извършва убийство, показва че не е постигнат целеният предупредителен и превъзпитателен ефект от наказанието по първоначалното престъпление.

Същото наказание както за опасен рецидив се предвижда, когато деецът е извършил **друго умишлено убийство по чл. 115 или 116 от НК**, когато за него не е постановена влязла в сила присъда. Тук се наблюдава една слабост от систематична гледна точка. Наблюдава се едно твърде широко поле, в което не е налице квалифицирано убийство, в случаите когато деецът е осъден за извършено от него престъпление, но не е изтърпял наказание, така че да попадне в категорията опасен рецидив.

Немалка част от убийствата, извършени **по хулигански подбуди**, са от битов характер, най-често, когато се извършват между лица, които се познават (чл.116, ал.1, т.11 от НК). Част от тези убийства са повлияни и от алкохола. Извършват се на обществени места, в или в близост до питейни и други увеселителни заведения. Деецът цели, освен отнемане на човешки живот, и изключително грубо да наруши обществения ред и да демонстрира своето неуважение към обществото, като извършва убийство. В такива случаи е налице по-малко или повече “палитра” от подбуди и мотиви от битово-хулигански характер. Макар и по-рядко, битов ще е характерът и при посегателство спрямо непозната жертва¹⁷, когато престъпният деец системно консумира спиртни напитки в питейни заведения, повлиява се поведенчески, и проявява агресия спрямо непознати посетители на питейното заведение.

Като правило, не е битова основата на убийствата, извършени от лице, което действа **по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група** (чл. 116, ал. 1, т. 10 от НК) и убийствата **по расистки или ксенофобски подбуди** (чл. 116, ал.1, т.11, пр. 2 и 3 от НК съгласно ЗИДНК – ДВ, бр. 33/2011г.). Докато убийствата по хулигански подбуди преобладаващо спадат

¹⁷ Възможни са множество казуси на хулиганско мотивирани убийства спрямо непознатина дееца жертви, при които да има и битови мотиви, които не е необходимо да бъдат изброявани, тъй като могат да бъдат отнесени към отделни изолирани изключения (единични случаи).

към битовата престъпност, според нас убийствата, водени от расистки или ксенофобски подбуди не следва да бъдат отнесени към битовата престъпност. Те са мотивирани изцяло от недемократични противообществени, антисоциални и/или нехуманни разбирания, чрез формиране на силни и неконтролируеми подбуди за извършването на убийство. В случай че извършителят и жертвата са познати, а например имат битови спорове, може да е налице и допълнителен квалифициращ признак, който да наложи отнасянето и на такова убийство в сферата на битовата престъпност. Тъй като ксенофобските и расистки мотивирани убийства по принцип са твърде редки престъпления, такова битово престъпление би било по-скоро изключително рядко изключение.

Още по-тежко се наказват (квалифицирани на втора степен) убийствата на длъжностни лица – **на съдия, прокурор, следовател, полицейски орган, разследващ полицай, държавен съдебен изпълнител, частен съдебен изпълнител и помощник-частен съдебен изпълнител, митнически служител, орган по приходите, служител от Изпълнителната агенция по горите или на служител на Министерството на околната среда и водите, осъществяващ контролна дейност, при или по повод изпълнение на службата или функцията му – чл. 116, ал.2¹⁸ от НК**. Те могат да бъдат битово мотивирани, когато подбудите за деянието са битови, едновременно със съзнаването на длъжностното качество на пострадалия. Когато деянието е мотивирано само от това му качество, убийството не е с битов характер.

Приготовлението за умишлено убийство¹⁹ и подбуждането към убийство с последните изменения на НК (чл. 117, ал. 1 и ал. 2) бяха въздигнати в тежки престъпления. Тук, въпреки организирания елемент и целенасочеността на пригответелните действия също преобладават престъпленията от битов характер.

¹⁸ Едва четири процента от респондентите разследващи полицаи са разследвали такива убийства. Техният относителен дял е 4,2% в съвкупността, посочена от респондентите.

¹⁹ Приготовлението към убийство е твърде рядко срещано престъпление – анкетираните разследващи полицаи имат в практиката си едва четири случая и само един на подбуждане.

В чл. 118 от НК²⁰ е криминализиран привилегирован (по-леко наказуем) състав на убийство с разграничение в размера на наказанието дали е по основния състав или по квалифицираните състави на чл. 116, когато то е извършено **в състояние на силно раздразнение, което е предизвикано от пострадалия с насилие, тежка обида или клевета или с друго противозаконно действие, от което са настъпили или е било възможно да настъпят тежки последици за виновния или неговите близки**. Поради предхождащото деяние на пострадалия, в повечето случаи убийството бива извършвано на лична битова основа.

Друг привилегирован състав на умишлено убийство е уреден в чл. 119 от НК²¹, когато деецът го извърши **при превишаване пределите на неизбежната отбрана**. Наказателноправната наука и съдебната практика подробно разглеждат в кои случаи е налице превишаване на необходимите предели на неизбежна отбрана. В чл.12 от НК подробно са регламентирани хипотезите когато има законна неизбежна отбрана. Съгласно ал. 1 не е обществено опасно деяние, извършено при неизбежна отбрана – за да се защитят от непосредствено противоправно нападение държавни или обществени интереси, личността или правата на отбраняващия се или на другото чрез причиняване на вреди на нападателя в рамките на необходимите предели. Например осъществено е противоправно нападение с голи ръце от приблизително равен по физически възможности човек, при което обектът на това нападение, въпреки че има възможност да се противопостави като го отблъсне също с невъоръжени ръце или като повика на помощ свой съсед, целенасочено вади огнестрелно оръжие и прострелва в гърдния кош жертвата²². Преценката доколко е налице превишаване на пределите на неизбежна отбрана често е изключително сложна даже при известност на всички факти и данни, представляващи оперативен интерес и включени в предмета на доказване.

²⁰ Престъплението е с ограничено разпространение – 7% от разследващите полицаи имат такива единични случаи.

²¹ В практиката на 9,1% от респондентите, 2,5% спрямо анкетната съвкупност от престъпления (315 броя).

²² Съществуват множество почерпани от практиката на случаи на убийства при превишаване пределите на неизбежната отбрана. Наскоро обществена гласност придоби един такъв случай при който извършител на опит за кражба е прострелян при бягство от задържащи го граждани и впоследствие починал от причиненото му нараняване от гражданина Й. О.

В чл. 120 от НК е криминализирано **убийство, извършвано от майка върху рожба във време на раждане или веднага след приключване на родилния процес**. Когато убийството е извършено след по-продължителен период от време, отговорността на майката е по основния състав²³.

В чл. 121 от НК²⁴ е уреден състав на **убийство на току-що родена рожба с чудовищен вид**. Субект на умишленото престъпление може да бъде всеки от родителите. Ако животът на такава рожба бъде отнет от друг роднина или друго лице без родствени връзки с родителите е налице убийство по основния или друг състав.

Специфичен състав на престъпление против живота е уреден в чл. 126, ал. 1 от НК. Обект на посегателство е жив плод, чието умъртвяване се извършва извън акредитирано лечебно заведение или в нарушение на утвърдените медицински стандарти и правилата за добра медицинска практика (**криминален аборт**²⁵). По-тежко се наказва деецът, *ако няма висше медицинско образование или е умъртвил плода на две или повече жени – чл. 126, ал. 2 от НК, както и когато деянието е извършено повторно – (чл. 126, ал. 3 от НК)*. Бременната жена не носи наказателна отговорност (включително за подбудителство и помагачество).

По-тежко наказуем състав е извършването на *криминален аборт без съгласието на бременната – (чл. 126, ал. 5 от НК)*. Отсъствие на валидно съгласие на бременната е налице тогава, когато върху нея е оказано психично и/или физическо въздействие за сломяване на нейното несъгласие за аборт. Когато насилието е осъществено от един деец, а умъртвяването на плода на бременната е

²³ Съгласно чл. 125 от НК не се наказва майка, която **по непредпазливост** причини смърт на своята недородена или токущо родена рожба.

²⁴ Общо убийствата по чл. 120 и чл. 121 от НК се срещат в практиката на 7,1% от респондентите и общо са 2,2% от съвкупността битови убийства.

²⁵ Проф. Стойнов основателно отбелязва че при криминален аборт е налице рядка особеност от гледна точка на предмета на посегателство, тъй като противоправното въздействие е едновременно върху жив човешки плод и едновременно с това върху бременна жена. Стойнов, Ал. Наказателно право. Особена част. Престъпления против правата на човека. Изд. “Сиела”, С., 1997, стр. 18.

извършено от друг, е налице съучастие между помагач и извършител на престъплението.

Най-тежко се наказва деецът при *криминален аборт, когато е последвала смъртта на бременната* – (чл. 126, ал. 6 от НК²⁶). За съставомерност се изисква смъртта на бременната да е в причинна връзка с манипулацията, представляваща криминален аборт. Например, бременната почива от несъвместима с живота кръвозагуба, тъй като деецът не съзнава, че загубата на кръв води до несъвместимост със живота. Според нас, ако деецът съзнава, че кръвозагубата ще доведе до смърт, но с цел да прикрие престъплението си не осигурява достъп да квалифицирана лекарска помощ на бременната и тя загуби своя живот, ще е налице реална съвкупност с умишлено убийство *с цел да бъде улеснено или прикрито друго престъпление* (чл. 116, ал. 1, т. 8 от НК).

Видно е от направения преглед на престъпните състави, че преобладаващата част от извършваните убийства са от битов характер. Зад тях стоят твърде много и силни, понякога разтърсващи преживявания. Почти всички от тях са предумишлени (изключение представляват основно битовите убийства по хулигански подбуди и някои други, при които умисълът може да е не съвсем конкретизиран и да възникне по време на деянието).

§3. Други състави защитаващи правото на живот

В системата от състави на престъпленията против живота са уредени и причиняванията на смърт по непредпазливост (непрецизно наричани непредпазливи убийства). Те не са предмет на разглеждане в изследването. Следва да бъде отбелязано, че пряка връзка с наказателноправната защита на правото на живот срещу умишлени посегателства е *причиняването на другиму смърт по непредпазливост, когато то е вследствие на умишлено нанесена телесна повреда* (с диференциране на наказателната отговорност в зависимост от характера на телесната увреда – лека, средна или тежка – чл. 124, ал.1 от НК). При това деяние

²⁶ Само 5% от респондентите имат практика по разследване на тези престъпления (по чл. 126, ал. 1-3, 5 и 6 от НК), като относителният им дял спрямо общата съвкупност е 1,3%. Според нас тези данни насочват за изключително висок процент на тяхната латентност.

най-често на основата на битова вражда, по-рядко само въз основа на хулигански подбуди бива причинена телесна повреда. Смъртта настъпва като пряко следствие на уврежданията, въпреки оказаната медицинска помощ. Сметчаващи наказателната отговорност признаци са извършването на деянието в състояние на силно раздразнение, което е предизвикано от пострадалия с насилие, тежка обида или клевета или с друго противозаконно действие, от което са настъпили или е било възможно да настъпят тежки последици за виновния или негови близки (чл. 124, ал. 2 от НК).

По-леко наказуеми са деянията по чл. 124, ал. 1 (лека, средна и тежка телесна повреда) и ал. 3 (средна и тежка телесна повреда), *когато са извършени в състояние на силно раздразнение, което е предизвикано от пострадалия с насилие, с тежка обида или клевета или с друго противозаконно действие, от което са настъпили или е било възможно да настъпят тежки последици за виновния или негови близки.*

По-тежко се наказва причиняването на смърт по непредпазливост, когато причинената *умишлена телесна повреда (тежка и средна) представлява опасен рецидив* (чл. 124, ал.3).

Ако деянието по ал. 1 и 3 на чл. 124²⁷ са извършени при превишаване пределите на неизбежна отбрана, те се наказват по-леко. Съдебната практика извежда една важна особеност – когато убийството е извършено при мнима неизбежна отбрана (т.е. деецът си е мислил, заблудил се е, че е нападател, например човекът до него бърка рязко във вътрешния си джоб, за да извади кутия цигари, а не пистолет; заплашен нашия с пистолет-играчка и др. под.), деецът не отговаря за умишлено убийство, а само за непредпазливо, ако се установи, че е могъл и е бил длъжен да предвиди, че липсва нападение - Постановвление №2/1957г. на Пленума на ВС.

²⁷ Необходимо е да бъде отбелязано че 23,2% от респондентите разследващи полицаи са посочили че имат практика по непредпазливи убийства, настъпили в резултат на **умишлено** нанесена телесна повреда по чл. 124, ал. 1-4 от НК (10,8% от общата съвкупност посочена от тях). Те са на трето място в структурата на убийствата.

В чл. 127 от НК е криминализирано подпомагането и склоняването по какъвто и да е начин на друго към самоубийство²⁸, когато последва такова или само опит. Също престъплението е въздигнато като тежко с предвидено наказание от една до шест години лишаване от свобода. Съставът има отношение към превенцията на битови убийства.

В ал. 2 е уредена засилена наказателна отговорност, когато деянието е извършено спрямо непълнолетно лице или спрямо лице, за което виновният знае, че е неспособно да ръководи постъпките си или че не разбира свойството или значението на извършеното.

В чл. 127 ал. 3 е криминализирано довеждането до самоубийство или до опит за убийство когато деецът допуска тяхното осъществяване, но се отнася жестоко или системно унижава достойнството на лице, намиращо се в материална или друга зависимост от него. По-леко се наказва ако жестокото отношение или системните унижения, последвани от самоубийство или опит за самоубийство са причинени по непредпазливост (чл. 127, ал. 4 от НК).

§.4. Наказателноправна същност на битовите убийства. Обобщение

Установяването на битовата основа на конкретните убийства в редки случаи представлява проблем. Но има и случаи, най-често при все-още нерегистрирано престъпление или при неизвестен извършител, когато това е изключително трудно и важно. То е най-прекия път към издигането и проверката на действителната версия, в процеса по установяването на престъплението, издирването на свидетели и веществени доказателства и разкриването на извършителя.

От гледна точка на направената наказателноправна характеристика на убийствата на битова основа може да бъде обобщено и формулирано следното определение:

• **битови са всички** убийства на баща, на майка, на рожден син, рождена дъщеря, на бременна жена, за убийство на току-що родена рожба с чудовищен вид

²⁸ Установена е практиката у нас при неясна причина за смъртта, т.е. при отсъствие на законен повод и достатъчно данни за образуване на ДП за убийство, да се образува дело за склоняване към убийство. В практиката на 27,3 % от разследващите органи-респонденти има множество разследвани случаи, водени по тези текстове. В резултат от съвкупността от 289 ДП само едно е водено срещу известен извършител, но и то също е прекратено.

от виновния родител, както и когато е извършено от майка върху рожба във време на раждане или веднага след него, криминалният аборт;

- **преобладаващо от битов характер са** убийствата по основния състав (чл. 115 от НК), на малолетно лице, на лице, което се намира в безпомощно състояние, по особено мъчителен начин за убийтия или с особена жестокост, извършено предумишлено, представляващо опасен рецидив или осъществено от лице, извършило друго умишлено убийство, за което не е постановена присъда, убийство в състояние на силно раздразнение, което е предизвикано от пострадалия с насилие, с тежка обида или клевета или с друго противозаконно действие, от което са настъпили или е било възможно да настъпят тежки последици за виновния или негови близки;

- **често са от битово естество** убийствата на повече от едно лице, по начин или със средства, опасни за живота на мнозина, с цел да бъде улеснено или прикрито друго престъпление, извършени по хулигански подбуди, при превишаване пределите на неизбежна отбрана, с користна цел;

- **твърде рядко битова основа могат да имат** убийствата извършени от длъжностно лице, представител на обществеността, от полицейски орган при или по повод изпълнение на службата или функцията му и на длъжностно лице, представител на обществеността, военно лице, включително от съюзна или приятелска държава или войска, на лице, ползващо се с международна защита, на съдия, следовател, прокурор, полицейски орган, разследващ полицай, държавен съдебен изпълнител, частен съдебен изпълнител, и помощник-частен съдебен изпълнител, митнически служител, на служител от данъчната администрация, на служител от Изпълнителната агенция по горите, или на Министерството на околната среда и водите, осъществяващ контролна дейност, при или по повод изпълнение на службата или функцията му, както и извършено от лице, което действа по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група, както и по расистки и ксенофобски подбуди.

Нерядко битова основа имат и престъпления, които не са убийства по смисъла на Наказателния кодекс (те са извън предметния обхват на изследването),

но които застрашават правото на живот или с които също се отнема живота – трудови злополуки със смъртен изход, приготвянето и подбуждането към убийство, причиняванията на смърт по непредпазливост, включително в резултат на умишлено нанесена телесна повреда, както и с огнестрелно оръжие или силно действащо отровно вещество или причиняване смърт по непредпазливост на две и повече лица, закана за убийство, подпомагането и склоняването към самоубийство, умишленото или непредпазливо довеждането до самоубийство или до опит за самоубийство, поставянето на лице в опасност за живота (чл. 137 от НК), съзнателно неоказване на помощ на лице, което се намира в опасност за живота (чл. 138 от НК) и някои други текстове от НК, които защитават правото на живот по-опосредствено. Широката наказателноправна защита на живота с предохранителен характер предоставя съответни възможности за превантивно въздействие, включително и осъществявано от оперативно-издирвателните органи, чрез предотвратяването, пресичането и разкриването на тези престъпления и предотвратяване настъпването на общественоопасните им последици. Сред тях закана за убийство е престъплението, което има пряко отношение към противодействието на битовите убийства, а и към тяхното извършване. Съществува разграничение между два основни състава на закана с престъпление – по чл.144, ал.1 и по чл. 144, ал.3, вр. с ал. 1 от НК. Характерно е че закана за убийство може да бъде квалифицирана и по основния състав, когато деецът се е изразил по-абстрактно.²⁹ Поради това закана за убийство е предмет на специфично разглеждане в изложението във връзка с превантивното въздействие спрямо убийствата на битова основа и тяхното разкриване.

На практика обаче не като процентно съотношение на престъпни състави на убийства, а като съотношение между фактически извършените битови и небитови убийства в страната, може да бъде посочено, че битовите убийства **значително преобладават** над небитовите. Те са над 90% от всички убийства. Това налага провеждането на изследване на противодействието на убийствата от битово

²⁹ Например съдържанието на закана е “Ще видиш какво ще ти се случи!”. В подобни случаи в процеса на разкриване на престъплението и на доказването може да се измени квалификацията от закана с престъпление в закана за убийство.

естество, с цел подобряване на полицейското им противодействие – превенция, разкриване и разследване.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Гиргинов, А.* Наказателно право на Република България. Особена част., изд. Софи – Р., С., 2005.
2. *Ненов, Ив.* Наказателно право на Република България. Обща част, нова редакция. Книга първа. С., “Софи-Р”, 1992.
3. *Ненов, Ив.* Наказателно право. Особена част., т. I, ВИ на МВР, С., 1987.
4. *Стойнов, А.* Наказателно право. Особена част. Престъпления против правата на човека., изд. “Сиела”, С., 1997.
5. *Александров, А. и колектив.* Национална следствена служба. Методики за разследване на престъпления. Следствена практика. Сборник, Том III.